

ՀՏԴ 336.2Տնտեսագիտություն

Մերի ԶԱՔԱՐՅԱՆ

ԱրՊՀ ֆինանսահաշվային ամբիոնի ասպիրանտ

e-mail: merizakarian@rambler.ru

Ժասմեն ԶԱՔԱՐՅԱՆ

ԱրՊՀ կիրառական մաթեմատիկայի և ինֆորմատիկայի ամբիոնի ավագ դասախոս

e-mail: O-Zhasmen@yandex.ru

**ՏԱՐԲԵՐ ԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ ՀԱՐԿ
ՎՃԱՐՈՂՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱԴՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՐԸ
ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՐԾՆԹԱՑՈՒՄ**

Հոդվածում ներկայացված են տարբեր երկրներում պետական գրանցման և հարկային հաշվառման կանգնելու ընթացակարգերի նկարագրությունները և առանձնահատկությունները, տարբեր երկրների կողմից հարկային հաշվառման տվյալների օգտագործման կարևորությունը ինչպես հարկային, այնպես էլ ոչ հարկային նպատակներով օգտագործվելու համար, պետական գրանցման և հարկային հաշվառման կանգնելու հնարավոր տարբերակների առկայությունը և դրանց կիրառումը տարբեր երկրների կողմից: Տարբեր երկրներում հարկ վճարողների հաշվառման համար կատարվում են տարբեր ընթացակարգեր, որոնք, սակայն, հանգեցնում են միևնույն արդյունքին՝ հարկ վճարողների հարկային հաշվառման կանգնելուն: Ընդ որում, տարբեր երկրներում հարկ վճարողներին շնորհվող նույնականացման համարները օգտագործվում են ինչպես հարկային, այնպես էլ ոչ հարկային նպատակներով, ինչը մի անգամ ևս ընդգծում է հարկային

վարչարարության կարևորությունը: Հարկ վճարողների հաշվառման ընթացակարգերում կարևորվում է, թե ինչ եղանակներ են առաջարկվում ընկերությանը՝ հաշվառման կանգնելու համար, և քանի որ է պահանջվում ընդհանուր գործընթացը ավարտելու համար:

Հաշվի առնելով հարկ վճարողների հաշվառման կարևորությունը՝ քիզնեսի վարման դյուրինության վրա ընկերության պետական գրանցման և հարկ վճարողի հաշվառման ընթացակարգերի ազդեցությունը բացահայտելու նպատակով կատարվել է կոռելյացիոն-ռեգրեսիոն վերլուծություն, որի արդյունքները փաստել են գործոնի և արդյունքային ցուցանիշի միջև ուղիղ և նկատելի կապի մասին:

Բանալի բառեր՝ հարկ վճարող, նույնականացման համար, գրանցում, հաշվառում, առցանց, վճար, հարկային մարմին:

М. Захарян, Ж. Захарян

РОЛЬ ОСОБЕННОСТЕЙ ПОСТАНОВКИ НА НАЛОГОВЫЙ УЧЕТ НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ В ПРОЦЕССЕ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В РАЗНЫХ СТРАНАХ

В статье представлены описание и особенности порядка государственной регистрации и постановки на налоговый учет в разных странах, важность использования данных налогового учета как для налоговых, так и неналоговых целей, наличие возможных вариантов государственной регистрации и постановки на налоговый учет и их применение. Во многих странах применяются разные процедуры регистрации налогоплательщиков, которые, однако, приводят к одному и тому же результату: постановки на налоговый учет налогоплательщиков. Причем идентификационные номера, присвоенные налогоплательщикам, в разных странах используются как в налоговых, так и в неналоговых целях, что еще раз подчеркивает важность налогового администрирования. В процедурах регистрации налогоплательщиков важное место занимает то, как компания может подать заявку на регистрацию и сколько дней требуется для завершения всего процесса.

Принимая во внимание важность постановки на учет налогоплательщика, был проведен корреляционно-регрессионный анализ с целью выявления влияния процедур государственной регистрации компании и постановки на учет налогоплательщика на легкость ведения бизнеса, результаты которого зафиксировали прямую и заметную связь между фактором и результативным индикатором.

Ключевые слова: налогоплательщик, идентификационный номер, регистрация, учет, онлайн, оплата, налоговый орган.

M. Zakaryan, Zh. Zakaryan

THE ROLE OF PECULIARITIES OF TAX REGISTRATION IN THE PROCESS OF TAX ADMINISTRATION IN DIFFERENT COUNTRIES

The article presents descriptions and features of the procedure for state registration and tax registration in different countries, the importance of using tax registration data by different countries for both tax and non-tax purposes, the availability of possible options for state registration and tax registration and their application by different countries. Different countries apply different procedures for registering taxpayers, which, however, lead to the same result: tax registration of taxpayers. Moreover, identification numbers assigned to taxpayers are used in different countries for both tax and non-tax purposes, which once again underlines the importance of tax administration. An important consideration in taxpayer registration procedures is how a company can apply for registration and how many days it takes to complete the entire process.

Taking into account the importance of taxpayer registration, a correlation-regression analysis was carried out to identify the impact of state registration of a company and taxpayer registration procedures on the ease of doing business, the results of which recorded a direct and noticeable relationship between the factor and the outcome indicator.

Key words: taxpayer, identification number, registration, online, payment, tax authority.

Զարգացման ժամանակակից պայմաններում պետության ֆինանսական քաղաքականության կարևորագույն տարր է հարկային քաղաքականությունը, որը կարգավորում է տնտեսական գործընթացները հասարակությունում: Հարկային քաղաքականությունը հարկման ոլորտում միջոցառումների ամբողջություն է ուղղված որոշակի նպատակների

իրացմանը, որի հիմնական լծակը հարկային վարչարարությունն է, որը շուկայական տնտեսության պայմաններում հարկային հարաբերությունները կառավարող և կարգավորող դինամիկ համակարգ է՝ հարկային մարմինների աշխատանքը կոորդինացնելու համար:

Համաձայն «Հարկային ծառայության մասին» ԼՂՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի՝ հարկային վարչարարությունը հարկային մարմնի՝ նույն օրենքի և այլ իրավական ակտերի հիման վրա իրականացվող գործողություններ են՝ ուղղված հարկային օրենսդրության համատարած և ճիշտ կիրառման ապահովմանը, հարկային մարմնի խնդիրների իրագործմանը: Հարկային վարչարարության կարևոր բաղկացուցիչ տարր է հանդիսանում հարկ վճարողների հաշվառումը:

Հարկ վճարողների հաշվառումը ենթադրում է հարկային մարմնի կողմից հարկ վճարողների վերաբերյալ համապատասխան տեղեկությունների շտեմարանի վարում: Երկրներից մեծամասնությունում այդ աշխատանքն իրականացվում է հարկային մարմնի կողմից ինքնուրույն հավաքագրված կամ այլ մարմինների հետ տեղեկատվական փոխանակման շրջանակներում ստացված, ինչպես նաև հարկ վճարողի կամ երրորդ անձանց կողմից նրանց վրա համապատասխան պարտականություններ դնելու դեպքում ներկայացված տարբեր տեղեկատվության հիման վրա (օրինակ՝ բանկերի վրա ավանդաբար պարտականություն է դրվում հաշիվ բացելու մասին հայտնել հարկ վճարողներին):

Որպես կանոն, հարկային հաշվառման շրջանակներում ֆիքսվում են այնպիսի տեղեկություններ, որոնք թույլ են տալիս նույնականացնել հարկ վճարողին, օրինակ՝ ֆիզիկական անձի դեպքում՝ լրիվ անունը, ծննդյան ամսաթիվը և բնակության վայրի հասցեն, կազմակերպությունների դեպքում՝ լրիվ անվանումը և փոստային հասցեն: Բացի այդ, արտացոլման են ենթակա այն տեղեկությունները, որոնք իրավաբանական նշանակություն ունեն հարկ վճարողի կարգավիճակի և հարկման օբյեկտների ձևավորման համար՝ կազմակերպությունների ստեղծման, վերակազմակերպման և լուծարման փաստերը, բանկային հաշիվների բացումը և փակումը, գույքի ձեռքբերումն ու վաճառքը, մասնակցությունը այլ կազմակերպություններում:

Հարկ վճարողների հաշվառման ընթացակարգը ենթադրում է նրան յուրահատուկ համարի շնորհում: Հարկ վճարողների գրանցման և նրանց նույնականացման համարների շնորհման ժամանակակից համակարգերը օտարերկրյա պետություններում հարկային վարչարարության կարևոր տարր են: Հարկ վճարողների նույնականացման համարները կիրառվում են հարկային ընթացակարգերի մեծ մասում, մասնավորապես՝ հարկային

հայտարարագրման, հարկերի հաշվարկման և վճարման ժամանակ: Հենց այս համարի օգնությամբ է հնարավոր դառնում անսխալ նույնականացնել հարկ վճարողներին երրորդ անձանցից ստացված տեղեկության հիման վրա, օրինակ՝ գործատուից՝ վճարված աշխատավարձի, պետական իշխանության մարմիններից՝ վճարված կենսաթոշակների և նպաստների, ֆինանսական կազմակերպություններից՝ տոկոսների վճարման վերաբերյալ:

Օտարերկրյա պետություններում տարածված են հարկ վճարողներին նույնականացման համար շնորհելու երկու հիմնական մոտեցումներ: Առաջին մոտեցումը ենթադրում է հարկային մարմինների կողմից հարկային վարչարարության նպատակով այն համարների օգտագործումը, որոնք ֆիզիկական անձանց և կազմակերպություններին տրամադրվում են ոչ հարկային նպատակներով: Օրինակ՝ Դանիայում, Կորեայում, Նորվեգիայում, Ռումինիայում, Չիլիում և Մալթայում հարկային վարչարարության նպատակներով օգտագործվում է քաղաքացու նույնականացման համարը, իսկ Կանադայում և ԱՄՆ-ում՝ սոցիալական ապահովության համարը: Ֆինլանդիայում ոչ հարկային համարները օգտագործվում են հարկային վարչարարության մեջ ինչպես ֆիզիկական անձանց, այնպես էլ կազմակերպությունների նկատմամբ: Ֆիզիկական անձանց համար որպես իդենտիֆիկատոր հանդես է գալիս սոցիալական ապահովության համարը, իսկ կազմակերպությունների համար՝ ընկերության գրանցման համարը:

Երկրորդ մոտեցման շրջանակներում հարկ վճարողին շնորհվում է հարկ վճարողի անհատական համարը (taxpayer identification number-TIN), որն առաջին հերթին օգտագործվում է հարկային վարչարարության նպատակով և կարող է շնորհվել անձին այլ նույնականացման համարի հետ մեկտեղ, օրինակ՝ սոցիալական ապահովության համարին զուգահեռ:

Որպես կանոն, հարկ վճարողի նույնականացման համարը կամ հարկային ընթացակարգերի շրջանակներում հարկ վճարողին նույնականացնելու համար օգտագործվող այլ համարը որոշակի թվային հաջորդականություն է, որը չի արտացոլում հարկ վճարողի մասին որևէ տեղեկատվություն: Սակայն առանձին երկրներում նույնականացման համարները ներառում են ոչ միայն թվեր, այլ նաև տառեր, օրինակ՝ Հոնկոնգում, Հնդկաստանում, Իռլանդիայում, Իսպանիայում, Իտալիայում, Չինաստանում, Կոլումբիայում, Մալայզիայում, Մեքսիկայում, Սինգապուրում, Չեխիայում, Ֆինլանդիայում, Կիպրոսում և Մալթայում: Առանձին երկրներ (օրինակ՝ Կանադա), որոնք եկամտային հարկով հարկման շրջանակներում օգտագործում են բացառապես թվային համարներ ֆիզիկական անձանց նույնականացման համար,

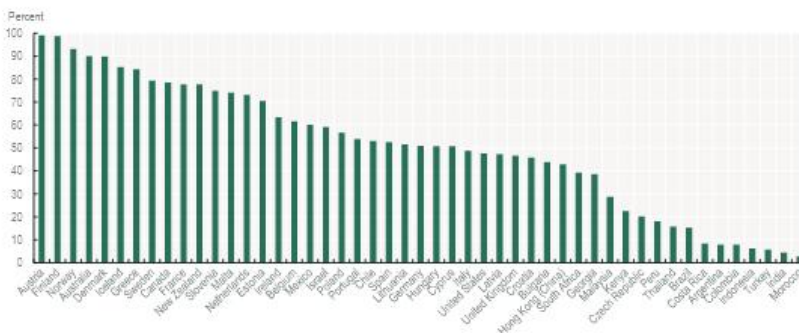
կազմակերպությունների նկատմամբ օգտագործում են խառը (թվերից և տառերից բաղկացած) համարներ: Միաժամանակ, հնարավոր է նաև հակառակ իրավիճակը, երբ եկամտային հարկով հարկման շրջանակներում ֆիզիկական անձանց նույնականացման համար օգտագործվում են խառը համարներ, իսկ կազմակերպություններին տրվում են բացառապես թվային նույնացուցիչներ, օրինակ՝ Հունկոնգում, Իտալիայում, Ֆինլանդիայում և Մալթայում:

Նույնականացման համարը կազմող նշանների (թվերի և (կամ) տառերի) քանակը տարբեր երկրներում տարբերվում է՝ 8-15, ընդ որում՝ առավել հաճախ օգտագործվում են 9-11-նիշանոց համարները:

«Կազմակերպությունների և ֆիզիկական անձանց հարկային հաշվառման մասին» ԼՂՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «Հարկ վճարողի հաշվառման համարը կազմված է ութանիշ թվից: Առաջին յոթ նիշը հանդիսանում է հերթական համար, ութերորդ նիշը ստուգիչ է և հաշվառվում է նախորդ յոթ նիշերի հիման վրա: Հարկ վճարողների հաշվառման համարների ստուգիչ նիշի հաշվառման բանաձևը սահմանում է հարկային մարմինը»:

Գրաֆիկ 1-ում ներկայացված է տեղեկատվություն բնակչության ընդհանուր թվաքանակի մեջ գրանցված հարկատու-ֆիզիկական անձանց թվաքանակի տեսակարար կշիռների մասով: Այս ցուցանիշը, ըստ էության, ամենաբարձրն է այն երկրներում, որտեղ հարկային համակարգը օգտագործվում է հարկային վարչարարության նպատակներից տարբերվող նպատակների համար, որը ներառում է սոցիալական ծրագրերի կառավարումը:

Գրաֆիկ 1. Եկամտային հարկ վճարողների տեսակարար կշիռը բնակչության թվաքանակում, 2020թ.¹



Միաժամանակ, հարկ է խոստովանել, որ ամբողջ աշխատունակ բնակչության՝ որպես հարկ վճարողի գրանցումը նույնպես տարածված

¹ www.oecd.org

երևույթ չէ: Մասնավորապես, այդպիսիք են Արգենտինան, Բուլղարիան, Մեծ Բրիտանիան, Հունգարիան, Գերմանիան, Հոնկոնգը, Իսրայելը, Հնդկաստանը, Ինդոնեզիան, Իսպանիան, Կիպրոսը, Կոլումբիան, Կորեան, Լատվիան, Լիտվան, Լյուքսեմբուրգը, Մեքսիկան, Նիդեռլանդները, Լեհաստանը, Սլովակիան, Սլովենիան, Մալայզիան, Ռումինիան, Սաուդյան Արաբիան, Սինգապուրը, Թուրքիան, Չեխիան, Շվեյցարիան, Էստոնիան, Հարավային Աֆրիկան, Ճապոնիան: Այդ երկրներում ֆիզիկական անձանց գրանցման ցածր մակարդակը (հատկապես 60%-ից պակաս կազմող այնպիսի երկրներում, ինչպիսիք են Արգենտինան, Բուլղարիան, Իսրայելը, Հնդկաստանը, Ինդոնեզիան, Կոլումբիան, Ռումինիան, Սլովակիան, Թուրքիան, Չեխիան, Ճապոնիան) նաև բացատրվում է նրանով, որ շատերի մոտ անհատական եկամտային հարկով հարկումը կազմակերպված է աղբյուրից գանձման կուտակային համակարգի հիման վրա, որը չի ենթադրում հարկ վճարողի կողմից հարկային հայտարարագրի ներկայացում:

Երկրներից մեծամասնությունում ֆիզիկական անձանց՝ հարկման նպատակով նույնականացումը նույնպես համընդհանուր բնույթ չի կրում: Առավել բարձր ցուցանիշները, որոնք թույլ են տալիս եզրակացնել, որ համապատասխան նույնականացման համարները շնորհվել են պետության գրեթե ողջ բնակչությանը, պատկանում են Ֆինլանդիային (98,8%), Ռուսաստանին (97,25%), Բրազիլիային (94,32%), Նորվեգիային (90,0%), Կանադային (88%), ԱՄՆ-ին (87,5%), Ավստրալիային (85,3%), Դանիային (84,8%), Նոր Զելանդիային (82,8%), Իսլանդիային (81,8%), Շվեդիային (80%): Ավստրիայում, Բելգիայում, Հունաստանում, Իտալիայում, Նիդեռլանդներում, Սալթայում, Պորտուգալիայում, Սլովենիայում, Ֆրանսիայում, Շվեյցարիայում հարկատուների նույնականացման համարների շնորհման բավականին բարձր ցուցանիշներ են գրանցվել: Դրա հետ մեկտեղ պետությունների զգալի մասում գրանցված է բնակչության միայն 20-30%, իսկ գրանցման նվազագույն ցուցանիշները նկատվում են Սաուդյան Արաբիայում (1,51%), Ռումինիայում (2,11%), Թուրքիայում (2,3%), Հնդկաստանում (2,57%) և Արգենտինայում (2,89%):

Առանձին պետություններում հնարավոր է իրականացնել հարկ վճարողի լրացուցիչ գրանցում և նույնականացման համարի շնորհում՝ ըստ առանձին հարկերի: Այսպես, առանձին գրանցում հաճախ իրականացվում է ԱԱՀ վճարողների նկատմամբ:

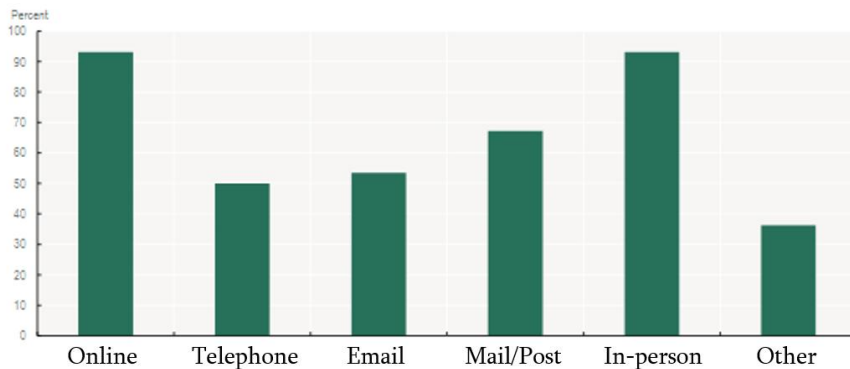
Հարկ վճարողների գրանցման և նույնականացման համապարփակ համակարգի առկայությունը կարևոր նշանակություն ունի հարկային համակարգի արդյունավետ գործունեության համար:

Չի կարելի թերագնահատել արդյունավետ հարկային հաշվառման համակարգի ֆունդամենտալ կարևորությունը: Հարկային վարչարարությանը անհրաժեշտ են արդյունավետ գործընթացներ ինչպես այն հարկատուների կառավարման համար, որոնք «համակարգի մաս» են կազմում, այնպես էլ օգնելու նրանց բացահայտել այն անձանց, ովքեր դեռ պետք է գրանցվեն: Բացի այդ, նրանք պետք է հնարավորություն ունենան հետևելու և որոշելու ցանկացած հարկային պատասխանատվության նշանակման գործողությունները և միջոցները ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ իրավաբանական անձանց նկատմամբ, նույնիսկ այն համակարգերում, որտեղ հաշվարկ-հաշվետվությունների ներկայացումը պարտադիր չէ:

Մինչ շատ վարչարարություններ կրում են միանձնյա պատասխանատվություն հարկման նպատակով գրանցման համակարգի համար, վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ շատ երկրներում հաշվառման գործընթացները կարող են նաև նախաձեռնվել հարկային վարչարարությունից դուրս՝ այլ պետական մարմինների միջոցով:

Քննարկելով այն հարցը, թե ինչ եղանակներ են առաջարկվում հարկ վճարողներին գրանցվելու համար, գալիս ենք այն եզրակացության, որ OECD-ի գրեթե բոլոր երկրներում առկա են մեկից ավելի տարբերակներ, և երկրներից 93%-ում հնարավոր է գրանցվել առցանց: 2017 թվականի տվյալների համեմատ գրանցվել է 23%-ային կետով աճ: Փաստորեն, առցանց տարբերակը առավել լայնորեն առաջարկվող գրանցման տարբերակ է (Գրաֆիկ 2), իսկ Սաուդյան Արաբիայում հարկ վճարողները կարող են գրանցվել միայն առցանց:

Գրաֆիկ 2. Գրանցման տարբերակների մատչելիությունը հարկ վճարողների համար, 2020թ.¹



Չնայած ստացված արդյունքները թույլ չեն տալիս որոշել, թե արդյոք առցանց գրանցման տարբերակը հասանելի է հարկերի բոլոր տեսակների

¹ www.oecd.org

կամ բոլոր հարկ վճարողների համար, այնուամենայնիվ, դրանք ցույց են տալիս թվայնացման շարունակական ազդեցությունը հարկային վարչարարության գործընթացների վրա: Առցանց գրանցումը նաև թույլ է տալիս ոչ ռեզիդենտներին գրանցվել արտասահմանից:

Հաշվի առնելով, որ հարկ վճարողների հաշվառումը հարկային վարչարարության տարրերից է, և այն հանգամանքը, որ հարկային հաշվառման մի մասն է կազմում նաև պետական գրանցումը, անհրաժեշտ է վերլուծել բիզնեսի վարման վրա դրա ազդեցությունը: Համաշխարհային բանկի իմբի կողմից «Doing Business»-ի շրջանակում տարեկան կտրվածքով 190 երկրների համար հաշվարկվում է բիզնեսի վարման դյուրինության աստիճանը. «Starting a business»-ը 10 ցուցանիշներից մեկն է: Այդ ցուցանիշով առաջին հնգյակը կազմում են Նոր Զելանդիան, Վրաստանը, Կանադան, Սինգապուրը և Հոնկոնգը: Բիզնեսի սկսման համար կատարվող ընթացակարգերի քանակով լավագույնը 1 պրոցենտից է՝ Նոր Զելանդիայում և Վրաստանում, վատագույնը՝ 20՝ Վենեսուելայում, ըստ դրանց կատարման ժամանակի՝ լավագույնը՝ կես օր՝ Նոր Զելանդիայում, վատագույնը՝ 230 օր՝ Վենեսուելայում, ըստ 1 շնչին ընկնող եկամտի նկատմամբ ծախսերի՝ լավագույնը՝ 0%՝ Մեծ Բրիտանիայում, Ռուանդայում և Սլովենիայում, վատագույնը՝ 211.8%՝ Վենեսուելայում, ըստ 1 շնչին ընկնող եկամտի նկատմամբ նվազագույն կապիտալի՝ լավագույնը՝ 0%, որը դիտվում է շատ երկրներում, մասնավորապես՝ առաջին հնգյակում, իսկ վատագույնը՝ 179.6%՝ Սան Տոմե և Պրինսիպի Հանրապետությունում:

Դիտարկենք առաջին հնգյակի որոշ երկրներում, ՀՀ-ում և ԱՀ-ում ընկերությունների պետական գրանցման և հարկային հաշվառման ընթացակարգերը:

Նոր Զելանդիայում ընկերության գրանցումը կատարվում է New Zealand Company Register՝ ընկերությունների ռեգիստրի միջոցով (Աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1. Նոր Զելանդիայում և Կանադայում ընկերության գրանցման ընթացակարգը:¹

Ընթացակարգ	Նոր Զելանդիա	Կանադա
Անհրաժեշտ փաստաթղթեր		
Բոլոր անդամների նույնականացման փաստաթղթեր	+	+
Ընկերության անվանում	2-3 անվանում	2-3 անվանում

¹ Տվյալները մշակվել են www.gflolaw.com և www.doingbusiness.org կայքերից ստացված տվյալների հիման վրա:

ընկերության կառուցվածքը (տնօրեն, բաժնետեր, շահառու)	+	+
ընկերության գործունեության տեսակը	+	+
Գրանցման գործընթաց		
1. ընկերության անվանումների ստուգում և մեկի ընտրություն	1 օրից ոչ ավել	1-2 օր
2. գրանցման փաստաթղթերի հանձնում ռեգիստր	Ավտոմատ: Ընկերությունը պետք է ունենա բիզնեսի հատուկ համար՝ New Zealand Business Number (NZBN): Դիմումի գրանցում և Certificate of Incorporation տրամադրում՝ 7-10 օր	Ընկերության գրանցումը կարող է կատարվել դաշնային կամ մարզային մակարդակով: Դաշնային ինկորպորացիա Դաշնային գրանցումը թույլ է տալիս բիզնես վարել բոլոր մարզերում և տարածքներում նույն անվանմամբ: Հարկ է նշել, որ այս ընթացակարգը առավել աշխատատար է: Մարզային ինկորպորացիա Մարզային գրանցումը առավել ընդունելի է, քանի որ ընկերության հիմնական գործունեությունը նախատեսվում է իրականացնել Կանադայից դուրս: Ընկերության գրանցման համարի ստացում (BN/NEQ). BN – ընկերության 9 նիշանոց համար է, որը նույնացնում է նրան դաշնային և մարզային կառավարման մարմիններում NEQ – ընկերության համարն է, որը գրանցված է

		Քվեբեկում. այն տվյալ մարզի առանձին հատկանիշն է:
3. կանոնադրական փաստաթղթերի և կնիքի պատրաստում	«Ընկերությունների մասին» Նոր Ջելանդիայի օրենքում նշվում է, որ ընկերությունը պարտավոր չէ ունենալ կանոնադրություն, որի չունենալու դեպքում ընկերության իրավունքները և պարտականությունները կարգավորվում են վերոնշյալ օրենքով:	Փաստաթղթերի պատրաստում՝ 1-2 օր
4. փաստաթղթերի վավերացում	Վավերացում՝ 1-2 օր, ապոստիլ (անհրաժեշտության դեպքում)՝ 6-8 օր: Նոր Ջելանդիան 1961թ. Հաագայի կոնվենցիայի անդամ է, ուստի ապոստիլը մեծ պահանջարկ է վայելում:	Վավերացում՝ 2-3 օր, օրինականացում (անհրաժեշտության դեպքում)՝ 7-10 օր: Կանադան չի ստորագրել 1961թ. Հաագայի կոնվենցիան, ուստի ապոստիլը հնարավոր չէ, սակայն անհրաժեշտ է հյուպատոսական վավերացում դեսպանատան միջոցով:

Ընկերության գրանցումից և փաստաթղթերի վավերացումից հետո ընկերությունը կարող է առցանց դիմել IRD (Inland Revenue Department number) համար ստանալու համար և գրանցվել GST (Goods & Sales Tax Number) համար ստանալու համար (եթե նրա տարեկան եկամուտը գերազանցում է 60 000 նորզելանդական \$): Դա կատարվում է անվճար՝ ընկերության գրանցմանը զուգընթաց: IRD և GST ստանալու համար անհրաժեշտ են՝

- 1) կոնտակտային տվյալներ,
- 2) ընկերության կողմից աշխատանքի ընդունման սկսման ամսաթիվը,
- 3) աշխատողների և կապալառուների քանակը,
- 4) IRD համարը (տնօրենի և առանձին բաժնետերերի), գործունեության հիմնական տեսակը, գտնվելու վայրը և փոստային հասցեն, ընկերության առևտրային անվանումը (եթե տարբերվում է ձեռնարկատիրականից), ընկերության կոնտակտային տվյալները, բիզնես ոլորտի նկարագրությունը

և ծածկագիրը, ինչպես նաև աշխատողների համար լրացուցիչ նպաստների հարկի կիրառելիությունը,

5) GST համարը - դրա հաշվառման մեթոդը, հաշվետվությունների ներկայացման հաճախականությունը, բիզնես գործունեության ծածկագիրը, փոխհատուցումների ստացման եղանակը, արտահանում-ներմուծում կատարելու վերաբերյալ տեղեկություններ:

Ընկերության գրանցումը Կանադայում ինքնին պարզ և հարմար գործընթաց է, որի իրականացման համար պահանջվում է փաստաթղթերի ստանդարտ փաթեթ (Աղյուսակ 1): Էլեկտրոնային եղանակով գրանցումը 200 կանադական \$ է: Օնտարիո նահանգում գրանցման համար վճար չի գանձվում: Էլեկտրոնային գրանցումը կատարվում է մեկ օրվա ընթացքում, իսկ բիզնես-համարը ուղարկվում է ընկերություն հինգ օրվա ընթացքում:

Ընկերություն գրանցելուց հետո կարևոր քայլ է ապրանքային նշանի գրանցումը:

Ընկերության անվանման տրամադրման 4 տարբերակ գոյություն ունի.

1. համարակալված անվանմամբ ընկերության ստեղծում, օրինակ՝ 123 Canada Inc: Եթե ընկերությունը գրանցվում է ոչ թե թվի, այլ անվան տակ, ապա անվանման որոնման հաշվետվությունը ձեռք է բերվում 13.8 կանադական \$-ով,

2. Կանադայի կորպորացիաների կոդմից նախապես հաստատված անվանմամբ ընկերության ստեղծում,

3. ընկերության ստեղծում, երբ պահանջվում է անվանման հաստատում,

4. համարակալված անվանմամբ ընկերության գրանցում, որը պետք է նախապես պահեստավորված լինի:

Ընկերության ստեղծումից հետո նրա մասին տեղեկությունները փոխանցվում են Կանադայի հարկային գործակալություն (CRA), որը այսուհետ վերադարձնում է նրա բիզնես-համարը ընկերության շահութահարկի հաշվեհամարով: Այն հնարավոր է ստանալ Կանադայի արդյունաբերության նախարարության կայքէջից դաշնային կորպորացիաների օնլայն տվյալների բազայից՝ մեկ օրվա ընթացքում:

Բոլոր մասնավոր ընկերությունները, որոնց հարկվող մատակարարումների շրջանառությունը եռամսյակային կտրվածքով գերազանցում է 30 000 կանադական \$, պետք է գրանցվեն ԱԱՀ-ի վճարման նպատակով (ապրանքների և ծառայություններ հարկ (GST) ու առևտրի ներդաշնակեցված հարկ (HST)) CRA-ում: Ընկերությունը՝ որպես փոքր մատակարար, պետք է գրանցվի վաճառքից հետո՝ 29 օրվա ընթացքում: CRA-ում գրանցվելու համար ընկերությունը պետք է նշի իր լրիվ անվանումը, հեռախոսահամարը, առնվազն մեկ սեփականատիրոջ սոցիալական

ապահովության համարը (SIN), իրավաբանական հասցեն և գործունեության տեսակը: Գրանցումը կատարվում է մեկ օրվա ընթացքում:

Վրաստանում ընկերության գրանցումը շահավետ լուծում է: Վրաստանը կարող է օֆշորային գոտուն գրեթե նույնական այլընտրանք տրամադրել՝ չճանաչելով ընկերությունը որպես օֆշոր: Ընկերության պաշտոնական օֆշորային կարգավիճակի բացակայությունը բարձրացնում է նրա հեղինակությունը: Անհրաժեշտ փաստաթղթերի ցանկը ներառում է նույն փաստաթղթերը, որոնք ներկայացվում են նաև Կանադայում և Նոր Զելանդիայում:

Գրանցման գործընթացը ներառում է ընկերության անվանման ստուգում, գրանցման վճարի վճարում, ընկերության գրանցումը ձեռնարկատիրական ռեգիստրում, նույնականացման համարի և պետական ու հարկային գրանցման վկայականի ձեռքբերում և ԱԱՀ հաշվառման կանգնում: Գրանցման համար ներկայացվում են գրանցման համար վավերացված դիմում, հիմնադրման վավերացված պայմանագիր, տարածքի սեփականատիրոջ համաձայնությունը՝ հասցեն որպես իրավաբանական հասցե օգտագործելու համար: Գրանցման հայտը քննարկվում է 1-2 աշխատանքային օրվա ընթացքում, իսկ ընկերության հարկային հաշվառման կանգնումը կատարվում է 1 աշխատանքային օրվա ընթացքում:

Ընկերության գրանցումն ավարտելիս Հանրային ռեգիստրի ազգային գործակալությունը (NAPR) Եկամուտների ծառայությանն ուղարկում է ընկերությունը որպես ԱԱՀ վճարող գրանցելու հարցում (դիմում): Ընկերության գրանցումը NAPR-ի կողմից պետք է ավարտվի մեկ աշխատանքային օրվա ընթացքում (սովորական ընթացակարգի դեպքում) կամ նույն օրը (արագացված ընթացակարգի դեպքում): Գրանցման համար վճարվում է 100 լարի՝ սովորական գրանցման դեպքում, կամ 200 լարի՝ արագացված գրանցման դեպքում, բանկային վճարների համար՝ 1 լարի, և 5 լարի՝ յուրաքանչյուր փաստաթղթի վավերացման համար: NAPR-ն պարտավոր է ԱԱՀ-ի գրանցման վերաբերյալ դիմողի հայտը փոխանցել Եկամուտների ծառայություն՝ դիմումն ստանալուց անմիջապես հետո: Եկամուտների ծառայությունը ընկերությունը գրանցում է որպես ԱԱՀ վճարող տեղեկատվությունն ստանալուց անմիջապես հետո, այսինքն՝ նույն օրը, որի հաստատումը կամ գրանցման վկայականը կարելի է ձեռք բերել առցանց:

Ընկերության գրանցումը ՀՀ-ում, ընդհանուր առմամբ, պահանջում է 3 գործողությունների կատարում, որը միջինում կատարվում է չորս օրվա ընթացքում, ծախսը բնակչության 1 շնչին ընկնող եկամտի նկատմամբ կազմում է 0.8%, իսկ բնակչության 1 շնչին ընկնող եկամտի նկատմամբ

նվազագույն կապիտալը՝ 0%: Դիտարկված ցուցանիշներով ՀՀ-ն գտնվում է համեմատաբար լավ դիրքում Եվրոպայի, Կենտրոնական Ասիայի և բարձր եկամուտ ունեցող OECD-ի երկրների (միջին ցուցանիշներ) համեմատ (Աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 2. Starting a business ցուցանիշի միջին տվյալներ¹

Ցուցանիշ	Եվրոպա և Կենտրոնական Ասիա	Բարձր եկամուտ ունեցող OECD-ի երկրներ	Լավագույն արդյունք
Ընթացակարգերի քանակ	5.2	4.9	1 (2 երկիր)
Պահանջվող ժամանակ (օր)	11.9	9.2	0.5 (Նոր Զելանդիա)
Բնակչության 1 շնչին ընկնող եկամտի նկատմամբ ծախս (%)	4.0	3.0	0.0 (2 երկիր)
Բնակչության 1 շնչին ընկնող եկամտի նկատմամբ նվազագույն կապիտալ (%)	0.7	7.6	0.0 (120 երկիր)

ՀՀ-ում ընկերության գրանցման համար կատարվող ընթացակարգերն են (Գրաֆիկ 3)։

1. արդարադատության նախարարության պետական ռեգիստրում գրանցում: Անհրաժեշտ փաստաթղթերն են.

ա) ընկերության կանոնադրությունը,

բ) նոր ընկերություն բացելու մասին հիմնադիրների/սեփականատերերի որոշումը:

2011թ-ից արդարադատության նախարարությանը կից գործում է «Բիզնեսի սկսման մեկ պատուհան»-ը: Ընկերությունները և անհատ ձեռնարկատերերը կարող են ամրագրել անվանումը, գրանցել բիզնեսը և ստանալ հարկ վճարողի հաշվառման համարը միաժամանակ: 2019թ-ից ավելացված արժեքի հարկ վճարողի գրանցումը կատարվում է այն դեպքում, երբ նրա շեմը գերազանցում է 58.35 մլն դրամը: 2018թ-ից ընկերությունները կարող են ընկերության գրանցման դիմումում կամավոր ընտրել որպես

¹ Տվյալները մշակվել են www.doingbusiness.org կայքից ստացված տվյալների հիման վրա:

ավելացված արժեքի հարկ վճարողի գրանցումը: Այս դեպքում որևէ լրացուցիչ գործողություն չի պահանջվում, իսկ ավելացված արժեքի հարկ վճարողի հաշվառման համարը (ՀՎՀՀ՝ վերջում հավելյալ «1» նիշի նշումով) կներառվի գրանցման վկայականում: ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված ժամկետը երկու աշխատանքային օր է, բայց դիմումը կարող է քննարկվել մեկ օրվա ընթացքում, եթե ընկերությունները օգտվեն արդարադատության նախարարության կողմից տրամադրվող հիմնադիր փաստաթղթերի օրինակելի ձևերից: Սակայն դրանք սահմանափակ են և նախատեսված են պարզ դեպքերի համար, ուստի 5 և ավելի հիմնադիրներ ունեցող ընկերությունների մեծ մասը նախընտրում են մշակել իրենց սեփական հիմնադիր փաստաթղթերը: Գրանցման էլեկտրոնային տարբերակը հասանելի է պետական ռեգիստրի գործակալության կայքէջում, սակայն գործնականում այն սովորաբար չի օգտագործվում էլեկտրոնային ստորագրության պարտադիր լինելու պատճառով, ինչը պահանջում է լրացուցիչ ծախսեր և ժամանակ: Գրանցումը առցանց իրականացնելիս հիմնադիրը, միևնույն է, այցելում է ռեգիստր հիմնադիր փաստաթղթերի թղթային պատճենը ստանալու համար:

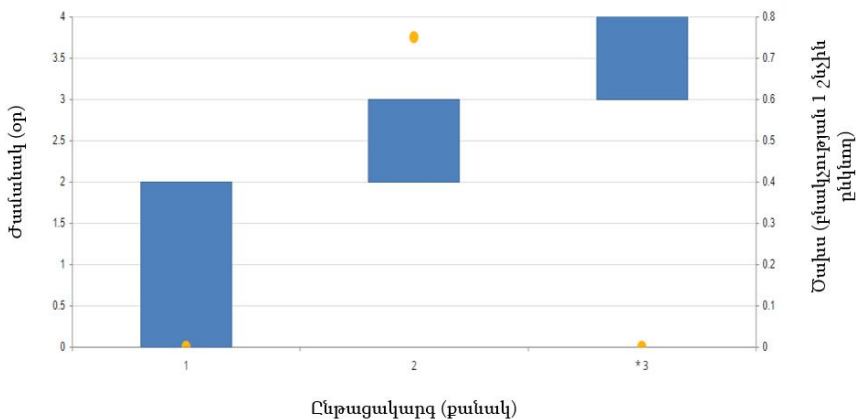
2. ընկերության կնիքի պատվիրում: ՀՀ օրենսդրությամբ կնիքի առկայությունը պարտադիր չէ, սակայն այն կարող է պահանջվել գործունեության ընթացքում: Օրինակ, որոշ բանկեր պահանջում են այն բանկային հաշիվ բացելու ժամանակ, ինչպես նաև նոտարական գրասենյակները: Կնիքի պատրաստման վճարը կախված է այն պատրաստելու ժամանակից. նույն օրը պատրաստելու դեպքում՝ միջինում 15 500 դրամ, 30 օրվա ընթացքում՝ 2 800 դրամ: Անհրաժեշտ փաստաթղթերն են.

- ա) ընկերության պետական գրանցման վկայականի պատճեն,
- բ) հարկային մարմնի կողմից տրված տեղեկանք՝ ՀՎՀՀ ստանալու համար,
- գ) ընկերության կանոնադրության պատճեն,
- դ) կնիքի ուրվագիծը,
- ե) լիցենզիայի պատճենը (առկայության դեպքում),
- զ) ապրանքային նշանի գրանցման վկայականի պատճեն, եթե այդպիսին կա, և որը ցանկանում են ունենալ կնիքի վրա:

3. աշխատողների գրանցում: ՀՀ հարկային օրենսգրքի համաձայն՝ ընկերությունը պարտավոր է գրանցել բոլոր աշխատողներին հարկային մարմիններում ոչ ուշ, քան մինչև տվյալ աշխատողի կողմից աշխատանքը փաստացի սկսելու օրվան նախորդող օրվա ավարտը, իսկ աշխատանքի ընդունելու օրն աշխատանքը փաստացի սկսելու դեպքում՝ մինչև աշխատանքի ընդունելու օրվա ժամը 14:00: Գրանցումը կատարվում է օնլայն

տարբերակով, գրանցման հատուկ ձևի միջոցով: Ձևաթղթի լրացման համար անհրաժեշտ է ունենալ էլեկտրոնային ստորագրություն, որը հնարավոր է ստանալ Ekeng մասնավոր ընկերության միջոցով: Այն տևում է մի քանի օր և պահանջում է տարեկան վճար՝ 3 000 դրամի չափով: Էլեկտրոնային եղանակով փաստաթղթերի ստորագրման համար պահանջվում է նաև քարտը ընթերցող սարքի առկայությունը: Ուստի էլեկտրոնային ստորագրության բացակայության դեպքում ընկերությունները նախընտրում են գրանցել իրենց աշխատողներին հաշվապահի միջոցով, ով արդեն ունի էլեկտրոնային ստորագրություն: Ընկերության ղեկավարը հաշվապահին է տրամադրում ընկերության ներկայացման լիազորագիր, իսկ հաշվապահը առցանց գրանցում է աշխատողներին:

Գրաֆիկ 3. ՀՀ-ում ընկերության գրանցման համար կատարվող ընթացակարգերը¹:



Այս նշանը ցուցադրվում է նախորդ ընթացակարգի հետ միաժամանակ կատարված ընթացակարգերի թվերի կողքին:

ԱՀ-ում ընկերության պետական գրանցման և հարկային հաշվառման հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման, իրավաբանական անձանց առանձնացված ստորաբաժանումների, հիմնարկների և անհատ ձեռնարկատերերի պետական հաշվառման մասին» ու «Կազմակերպությունների և ֆիզիկական անձանց հարկային հաշվառման մասին» օրենքներով: ԱՀ-ում ընկերության պետական գրանցման և հարկային հաշվառման համար կատարվում են գրեթե նույն ընթացակարգերը, որոնք առկա են ՀՀ-ում: Դրանք են՝

¹ Տվյալները մշակվել են www.doingbusiness.org կայքից ստացված տվյալների հիման վրա:

1. նախապատրաստական փուլ (Աղյուսակ 3): Այս փուլի ընթացքում կատարվում են ընկերության հիմնադրման հետ կապված հիմնական ներածական գործողությունները:

Աղյուսակ 3. Նախապատրաստական փուլի գործողությունները

Հ/Հ	Գործողության անվանումը
1.	որոշել ընկերության կողմից իրականացվելիք գործունեության տեսակը՝ ըստ տնտեսական գործունեության տեսակների դասակարգչի
2.	որոշել հիմնադիրներին. բոլոր որոշումները ընդունվում են միանձնյա կամ մի քանի հիմնադիրների կողմից
3.	որոշել ընկերության ֆիրմային անվանումը, որը հաստատվում է ընկերության պետական գրանցման ժամանակ
4.	որոշել ընկերության իրավաբանական հասցեն՝ հիմնականում որպես ընկերության գործադիր մարմնի գտնվելու վայրի հասցե
5.	ընտրել ընկերության գործադիր մարմնի ղեկավարին
6.	որոշել կանոնադրական կապիտալի չափը և մասնաբաժինները
7.	մշակել ընկերության կանոնադրությունը
8.	ընդունել ընկերություն հիմնադրելու մասին հիմնադիրների որոշումը կամ հիմնադրման միանձնյա որոշումը

2. հիմնական փուլ: Այս փուլում անհրաժեշտ է ԱՀ արդարադատության նախարարության աշխատակազմի իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալություն ներկայացնել ընկերության գրանցման համար փաստաթղթերի փաթեթը՝

- դիմում,
- ընկերություն հիմնադրելու մասին հիմնադիրների որոշում կամ հիմնադիր ժողովի արձանագրություն կամ միանձնյա որոշում,
- ընկերության կանոնադրություն,
- պետական տուրքի վճարումը հավաստող փաստաթուղթ (17 000 ՀՀ դրամ)¹,
- տեղեկություններ ընկերության գործադիր մարմնի ղեկավարի մասին (անձնագրային տվյալներ, հանրային ծառայությունների համարանիշի

¹ «Պետական տուրքի մասին» ԼՂՀ օրենք, 14.04.2004թ. ՀՕ-104, հ.15:

(ՀԾՀ) կամ ՀԾՀ չստանալու դեպքում՝ տեղեկանքի համարը, էլեկտրոնային փոստի հասցեն)¹ :

Փաստաթղթերը ուսումնասիրվում են առավելագույնը երկու աշխատանքային օրվա ընթացքում, իսկ եթե դրանք կազմված են նմուշային ձևերով, ապա պետական գրանցումը կատարվում է անմիջապես: Այսուհետ պետական ռեգիստրի տեղեկատվական համակարգի միջոցով կատարվում է գրանցում պետական միասնական գրանցամատյանում. տեղեկատվական համակարգը շնորհում է նրան գրանցման համարը և հարկային մարմնի տրամադրած՝ հարկ վճարողի հաշվառման համար (ՀՎՀՀ): Եթե մինչև 01.01.2016թ. ընկերությունը ԱՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պետական գրանցում (հաշվառում) ստանալու օրվանից մեկամսյա ժամկետում պարտավոր էր հաշվառման կանգնել հարկային մարմնում², ապա կատարված փոփոխությամբ սկսել է գործել մեկ պատուհանի սկզբունքը. մշակվել է ծրագրային մոդուլ, որը թույլ է տալիս ընկերություններին գրանցման ժամանակ նրանց շնորհել ՀՎՀՀ: Այսպես՝ հարկային մարմնում հաշվառվելու և ՀՎՀՀ ստանալու համար պետական գրանցում ստացած ընկերությունը պետք է հարկային մարմին ներկայացնե՞ր պետական գրանցման վկայականի պատճենը, կանոնադրության մեկ օրինակը և տնօրենի կողմից լրացված՝ ՀՎՀՀ-ի տրամադրման դիմում, մինչդեռ հիմա փաստաթղթաշրջանառությունը կատարվում է պետական ռեգիստրի և հարկային մարմնի միջև՝ առցանց ռեժիմով տեղեկությունների փոխանցման և անմիջականորեն ՀՎՀՀ-ի շնորհման միջոցով³:

3. ավարտական փուլ: Այս փուլի ընթացքում անհրաժեշտ է՝

ա) պատվիրել կնիք, ինչի նպատակով կնիք պատրաստող կազմակերպություն են ներկայացվում դիմում, ՀՎՀՀ տրամադրելու մասին հարկային մարմնի կողմից տրված տեղեկանք, պետական գրանցման վկայականի, կանոնադրության, լիցենզիայի ու ապրանքային նշանի գրանցման վկայականի (առկայության դեպքում) պատճենները և կնիքի ուրվագիծը, կնիքը պատվիրող անձի անձնագիրը:⁴ ԱՀ-ում կնիքի պատվիրումը միջինում կազմում է 15 000 ՀՀ դրամ,

¹ «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման, իրավաբանական անձանց առանձնացված ստորաբաժանումների, հիմնարկների և անհատ ձեռնարկատերերի պետական հաշվառման մասին» ԼՂ օրենք, 20.04.2015թ. ՀՕ-30-Ն, հ. 34, մ.1:

² «Կազմակերպությունների և ֆիզիկական անձանց հարկային հաշվառման վերցնելու և հարկային հաշվառումից հանելու մասին» ԼՂ օրենք, 27.12.2011թ. ՀՕ-92-Ն, հ. 7, մ.1, մայր փաստաթուղթ

³ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության կառավարության 17.05.2016թ. N 238-Ն որոշում

⁴ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության կառավարության 23.08.2011թ. N 597-Ն որոշում

բ) բանկում բացել ընկերության անվանմամբ բանկային հաշիվը, ինչի համար բանկ պետք է ներկայացնել պետական գրանցման վկայականի պատճենը: Բանկային հաշվի բացումը պարտադիր պայման չէ: Բանկային հաշվի վերաբերյալ տեղեկությունները հարկային մարմին են տրամադրվում էլեկտրոնային եղանակով¹,

գ) անհրաժեշտության դեպքում ստանալ գործունեության իրականացման համար լիցենզիա տվյալ գործունեության ոլորտը լիցենզավորող մարմնի կողմից, որի համար վճարվող պետական տուրքը տարբերվում է ըստ գործունեության տեսակների²,

դ) ձեռք բերել նույնականացման քարտը, որի համար անհրաժեշտ է ուստիկանություն ներկայացնել դիմումը, անձը հաստատող փաստաթուղթը, պետական տուրքի վճարման անդորրագիրը (3 000 ՀՀ դրամ³), լուսանկարվել ուստիկանությունում: Այն տրամադրվում է դիմում ներկայացնելու օրվան հաջորդող 15-րդ աշխատանքային օրը⁴,

ե) ձեռք բերել քարտը ընթերցող սարքը:

Ավարտական փուլի գործողությունները անհրաժեշտ է կատարել գործունեության սկսմանը արդեն իսկ պատրաստված լինելու համար, որպեսզի դրանց իրականացման ժամկետները չխանգարեն գործունեության ժամանակին սկսմանը: Սակայն անկախ ավարտական փուլի գործողությունները կատարելուց՝ ընկերությունը համարվում է գրացնված և հաշվառված հարկային մարմնում՝ միասնական պետական գրանցամատյանում համապատասխան գրառում կատարելու պահից⁵:

Բիզնեսի վարման դյուրինության վրա ընկերության պետական գրանցման և հարկային հաշվառման ընթացակարգերի ազդեցության կապը բացահայտելու նպատակով կատարենք կոռելյացիոն-ռեգրեսիոն վերլուծություն, որի արդյունքները ներկայացված են աղյուսակ 4-ում: Վերլուծությունը կատարվել է Համաշխարհային բանկի խմբի կողմից ամենամյա կտրվածքով, 190 երկրներում բիզնեսի վարման դյուրինության հաշվարկված տվյալների հիման վրա: Վերլուծության արդյունքները

¹ *Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության կառավարության 27.09.2011թ. N 718-Ն որոշում*

² «Լիցենզավորման մասին» ԼՂՀ օրենք, 28.03.2002թ. ՀՕ-202:

³ «Պետական տուրքի մասին» ԼՂՀ օրենք, 14.04.2004թ. ՀՕ-104, հ. 13:

⁴ «Նույնականացման քարտերի մասին» ԱՀ օրենք, 22.04.2021թ. ՀՕ-64-Ն, հ. 4:

⁵ «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման, իրավաբանական անձանց առանձնացված ստորաբաժանումների, հիմնարկների և անհատ ձեռնարկատերերի պետական հաշվառման մասին» ԼՂՀ օրենք, 20.04.2015թ. ՀՕ-30-Ն, հ. 35, մ.7, «Կազմակերպությունների և ֆիզիկական անձանց հարկային հաշվառման մասին» ԼՂՀ օրենք, 27.12.2011թ. ՀՕ-92-Ն, հ. 7, մ.8:

ներկայացված են 2020 թվականի տվյալներով, սակայն նմանատիպ պատկեր է ստացվել նաև այլ թվականների տվյալներով կատարված վերլուծության արդյունքում:

Աղյուսակ 4. Կոռելյացիոն-ռեգրեսիոն վերլուծության արդյունքները

Կոռելյացիայի գործակիցը (r)	0.633
Հատկանիշների միջև կապը	ուղիղ
Կապի խտությունը (ուժը) ըստ Չեդոկի սանդղակի	նկատելի
Անկախության աստիճանների քանակը (f)	211
Ստյուդենտի t-չափանիշը	11.885
Ստյուդենտի t-չափանիշը անկախության աստիճանների տվյալ քանակի դեպքում	1.972
Հատկանիշների կախվածությունը	Վիճակագրորեն նշանակալի
Գծային ռեգրեսիայի հավասարումը	$y = -3.70520 + 0,79809 * x$
Ռեգրեսիայի էմպիրիկ հավասարումը	$y = 17.44341e^{0.01497x}$
Դետերմինացիայի գործակիցը (r ²)	0.401
Էլաստիկության գործակիցը	1.266
Ապրոքսիմացիայի միջին սխալը	15.44%

Ինչպես երևում է աղյուսակ 4-ի տվյալներից, կոռելյացիայի գործակիցը կազմել է 63.3%, դետերմինացիայի գործակիցը՝ 40,1%: Տվյալները վկայում են այն, որ բիզնեսի վարման դյուրինության վրա պետական գրանցման և հարկային հաշվառման ազդեցությունը նկատելի է, ուղիղ և վիճակագրորեն նշանակալի, կապի խտությունը՝ բարձր, և որ գրանցման և հաշվառման պարզեցման և կատարելագործման արդյունքում բիզնեսի վարումը կդառնա ավելի դյուրին: Ստյուդենտի t-չափանիշը ավելի մեծ է, քան անկախության աստիճանների տվյալ քանակի դեպքում Ստյուդենտի t-չափանիշը: Միաժամանակ, էլաստիկության աստիճանը մեծ է 1-ից՝ 1.266, ինչը նշանակում է, որ պետական գրանցման և հարկային հաշվառման ընթացակարգերը բնութագրող ամփոփ ցուցանիշի փոփոխությունը 1%-ով հանգեցնելու է բիզնեսի վարման դյուրինության մակարդակը բնութագրող ամփոփ ցուցանիշի փոփոխությանը 1%-ից ավելիի չափով: Այսինքն պետական գրանցման և հարկային հաշվառման ընթացակարգերը նշանակալիորեն ազդում են բիզնեսի վարման դյուրինության վրա:

Սակայն պետք է նկատենք, որ տվյալ մոդելում ապրոքսիմացիայի միջին սխալը բարձր է սահմանված նորմից ($15.44\% > 7\%$), ինչը վկայում է այն, որ մոդելը պետք է օգտագործել որոշակի զգուշությամբ կանխատեսումներ անելու ժամանակ:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով վերոնշյալը՝ եզրակացնում ենք, որ հարկային վարչարարության անբաժանելի մաս կազմող հարկային հաշվառման անընդհատ կատարելագործումը իր դրական ազդեցությունն է ունենում թե բիզնեսի վարման դյուրինության մակարդակի բարձրացման, թե հարկային վարչարարության արդյունավետ իրացման վրա: Հարկային հաշվառման տվյալների օգտագործումը ինչպես հարկային, այնպես էլ ոչ հարկային նպատակներով դրա վառ ապացույցն են: Տվյալ կապի մասին են վկայում են նաև կատարված կոռելյացիոն-ռեգրեսիոն վերլուծության արդյունքները:

Գրականություն

1. «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման, իրավաբանական անձանց առանձնացված ստորաբաժանումների, հիմնարկների և անհատ ձեռնարկատերերի պետական հաշվառման մասին» ԼՂՀ օրենք, 20.04.2015թ. ՀՕ-30-Ն:
2. «Լիցենզավորման մասին» ԼՂՀ օրենք, 28.03.2002թ. ՀՕ-202
3. «Կազմակերպությունների և ֆիզիկական անձանց հարկային հաշվառման մասին» ԼՂՀ օրենք, 27.12.2011թ. ՀՕ-92-Ն:
4. «Հարկային ծառայության մասին» ԼՂՀ օրենք, 14.09.2002թ., ՀՕ-5:
5. «Նույնականացման քարտերի մասին» ԱՀ օրենք, 22.04.2021թ. ՀՕ-64-Ն:
6. «Պետական տուրքի մասին» ԼՂՀ օրենք, 14.04.2004թ. ՀՕ-104:
7. Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության կառավարության 23.08.2011թ. «Կնիքներ պատվիրելու կարգը հաստատելու և Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության կառավարության 1999 թվականի օգոստոսի 13-ի N 39 որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» N 597-Ն որոշում:
8. Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության կառավարության 27.09.2011թ. «Հաճախորդի բացած բանկային հաշիվների վերաբերյալ տեղեկությունները առևտրային բանկերի

կողմից հարկային մարմին ներկայացնելու կարգը սահմանելու մասին» N 718-Ն որոշում:

9. Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության կառավարության 17.05.2016թ. «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության արդարադատության նախարարության աշխատակազմի իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալության կողմից պետական գրանցում ստացած իրավաբանական անձանց, անհատ ձեռնարկատեր հաշվառված անձանց, ինչպես նաև իրավաբանական անձանց առանձնացված ստորաբաժանումների ու հիմնարկների պետական գրանցման (հաշվառման) մասին տեղեկությունները Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ֆինանսների նախարարությանը տրամադրելու կարգը և այդ տեղեկությունների ցանկը սահմանելու մասին» N 238-Ն որոշում:

10. www.doingbusiness.org

11. www.gflolaw.com

12. www.oecd.org

Նյութը ներկայացվել է 17.05.2023,
գրախոսման է ուղարկվել 16.06.2023,
տպագրության ընդունվել 22.06.2023:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական
խորհրդի անդամ, տ.գ.դ. Թ. Ն. Մանասերյանը: